

Руденко Л.В., Чурсіна І.О.
Донецький національний технічний університет

РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В даній статті розглянуто методики оцінки рівня конкурентоспроможності економіки країни, а також зроблена спроба удосконалення існуючих методик оцінки конкурентоспроможності країни.

Ключові слова: конкурентоспроможність країни, глобалізація, методика оцінки, критерії, показники, розвиток, індикатори, індекси.

I. Вступ.

Невпинне зростання взаємозалежності і взаємопов'язаності національних економік у ході поширення процесів економічної глобалізації робить дедалі актуальнішими питання забезпечення їхньої конкурентоспроможності як запоруки сталого поступального розвитку. Це потребує комплексного аналізу конкурентоспроможності економіки України та вироблення цілісної стратегії підвищення конкурентоспроможності національної економіки. У світі існує багато загальновизнаних методик оцінки міжнародної конкурентоспроможності країни, але як показав міжнародний досвід, важливо, щоб система показників національної конкурентоспроможності не просто дублювала зарубіжні критерії оцінки, а враховувала внутрікраїнові особливості розвитку економіки.

Сучасні наукові дослідження та підходи до визначення сутності конкурентоспроможності національної економіки наведено у працях А. Чернявського, А.Бранденбургера, М. Портера, С. Кінделберга, Дж. Тобіна.

Зосередили свою увагу на оцінці конкурентоспроможності економіки України та пріоритетах національної конкурентоспроможності економіки України С. Хамінін та Ю. Кіндзерський. У дослідженнях О. Костусева визначено основні завдання конкурентної політики на сучасному етапі. Однак, на сучасному етапі розвитку теорії та практики не приділяється

достатньої уваги оцінці конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації.

II. Постановка завдання. Завдання даного дослідження полягають у аналізі існуючих методик оцінки конкурентоспроможності економіки країни та удосконаленні існуючих методик оцінки конкурентоспроможності України в умовах глобалізації.

III. Результати. Дослідження показали, що, не дивлячись на різні підходи до оцінки конкурентоспроможності всі компоненти пропонувані методик важливі для оцінки розвитку економіки, проте, в кожній окремій країні, найбільш вузьким місцем може виявитися свій чинник.

Успішними зазвичай виявляються ті країни, які змогли створити свої власні унікальні інститути, а не ті, які просто скопіювали зарубіжний досвід. Такий висновок потребував розробки інструментів регулярного моніторингу за станом економіки, зокрема в країнах з перехідною економікою. Міжнародні організації в своїх щорічних доповідях концентрують увагу на тій або іншій найбільш актуальній проблемі підвищення конкурентоспроможності.

Міжнародний досвід свідчить, що оцінка конкурентоспроможності економіки складається з цілого ряду компонент, які, доповнюючи один одного забезпечують стійке економічне зростання і підвищення добробуту населення країни в умовах відносин вільної міжнародної торгівлі і фінансових ринків. В економічних дослідженнях досить широко використовується порівняльний аналіз між країнами основних макроекономічних індикаторів, а саме “competitiveness bench-marking” і “policy bench-marking”. Мета такого аналізу на макrorівні – не просто виявлення серед всієї сукупності національних виробників фірм, що успішно конкурують на міжнародному ринку, галузей і секторів, але і виділення чинників що впливають на конкурентоспроможність і створюють конкурентні переваги країни. Звичайно, даний методичний підхід до аналізу конкурентоспроможності має свої обмеження. Серед них, по-перше,

відсутність адекватної інформації про ті або інші індикатори конкурентоспроможності і чинниках, що її визначають, по-друге, неможливість для тієї або іншої країни забезпечити перевагу над країнами-конкурентами за всіма показниками і чинниками конкурентоспроможності, по-третє, визнання того факту, що в класичній економічній теорії світова торгівля не є грою з нульовою сумою, а значить, та або інша країна може вигравати від участі в світовій торгівлі незалежно від того, чи покращується її положення по відношенню до країн конкурентів за тими або іншими показниками [1, с. 105]. Проте ця методика досить широко використовується в економічних дослідженнях, у тому числі міжнародними організаціями, що працюють під егідою ООН.

До вивчення проблем міжкраїнової конкуренції ваговий вклад внесли щорічні доповіді Усесвітнього економічного форуму (WEF), Всесвітнього банку, Міжнародного інституту розвитку менеджменту в Лозанні, Швейцарія, Рада по конкурентоспроможності США [7, с. 9].

Методика Всесвітнього економічного форуму охоплює велику кількість факторів, статистичних показників і даних анкетувань. Особлива увага в цій методиці приділяється індексу зростання конкурентоспроможності, або індексу інноваційної сприятливості країн (Growth Competitiveness Index - GCI), що відбиває спроможність національних економік протягом середньострокового періоду досягти сталого розвитку на основі нових знань та технологій, на який здійснюють вплив наступні чинники: технології, макроекономічне середовище та суспільні інститути [6, с. 440].

Важливою складовою міжнародної конкурентоспроможності є оточуюче середовище, де фірми можуть підвищувати свої конкурентні переваги, використовуючи ефективні стратегії та реалізуючи свою продукцію на глобальних ринках, що знайшло відображення в розрахунку індексу конкурентоспроможності бізнесу (BCI). Але й ця методика потребує вдосконалення, застосування нових методів дослідження.

До головних недоліків цієї методики можливо віднести наступні критичні зауваження.

1. Індeksi, які використовуються за цією методикою засновані на принципі звідних багатокрітеріальних індексів, вибір яких більшою мірою пов'язаний з конкурентним баченням і думками авторів, ніж зі строгим науковим підходом.

2. Намагаючись спрогнозувати майбутню еволюцію зростання ВВП і доходів на душу населення, звідні індeksi конкурентоспроможності передбачають, що вони спочатку визначаються тими чинниками, які вони використовують в якості критеріїв. Причинний зв'язок між тезовими критеріями і зростанням, насправді не доведено.

3. Звідні індeksi часто міняють критерії, які використовуються при дослідженні. Це можна зрозуміти, оскільки вони прагнуть слідувати останнім тенденціям у сфері економічної теорії і досліджень менеджменту. Проте це означає що в серіях статистичних даних, які вони використовують, відсутня послідовність, і тому було б ризиковано використовувати їх щорічні рейтинги як надійні орієнтири.

Існує інша методика оцінки конкурентоспроможності економіки країни, розроблена Міжнародним інститутом розвитку менеджменту. Оцінка проводиться на основі 323 критеріїв. Серед них [6, с. 440]:

- а) 79 критеріїв, що характеризують рівень розвитку економіки:
 - 1) макроекономічна ситуація;
 - 2) торгівельна політика;
 - 3) інвестиційна політика;
 - 4) політика у сфері зайнятості;
 - 5) цінова політика.
- б) 72 критерії, що характеризують ефективність державної політики:
 - 1) вплив урядових вирішень на фінансовий сектор;
 - 2) вплив урядових рішень на фіскальну політику;

3) розвиток інститутів;
4) законодавство, яке регулює підприємницьку діяльність.
в) 71 критерій, що характеризує ефективність бізнесу, ринку праці і менеджменту.

г) 101 критерій, що характеризує рівень інфраструктури, технологічного розвитку, науки і освіти, охорони здоров'я і охорони навколишнього середовища.

Всесвітній банк у свою чергу також розробив набір індикаторів, на основі яких проводить оцінку економічної ефективності і якості оточення національної економіки з точки зору розвитку конкурентоздатного бізнесу.

Індикатори Всесвітнього Банку оцінюють поточну конкурентоспроможність національної економіки, в першу чергу, що розуміється, з монетарно-економічної точки зору.

Одночасно звертає на себе увагу той факт, що в системі індикаторів Усесвітнього банку не проводиться вимір якості державних і суспільних інститутів, ефективності правового захисту, рівня корупції і так далі. Також важливою особливістю системи індикаторів Всесвітнього банку є максимальне використання об'єктивних статистичних даних без залучення суб'єктивних даних, опитів думки експертів, керівних кадрів і так далі [8, с. 79].

Розглянемо головних критеріїв оцінки конкурентоспроможності економіки країни за методикою Всесвітнього банку [2, с. 10].

1. Спільна ефективність економіки: ВВП на душу населення; стандартне відхилення у розподілі доходів населення.

2. Макро- і ринкова динаміка:

2.1. Зростання інвестицій і ефективності праці: сукупний об'єм внутрішніх інвестицій; об'єм приватних інвестицій; об'єм чистих прямих іноземних інвестицій; зростання реального ВВП в перерахунку на одного працюючого.

2.2. Торгівельні показники: торговельний профіцит/дефіцит; доля товарів на світовому ринку; індекс концентрації експорту.

2.3. Експортна конкурентоспроможність: середньорічний номінальний приріст об'єму експорту.

2.4. Структура експорту: доля товарів, що експортуються, серед вироблених товарів; доля високотехнологічних товарів серед товарів, що експортуються.

2.5. Торгівельна політика: середня ставка мита; кількість товарних позицій, захищених нетарифними бар'єрами.

2.6. Фінансовий результат: додана вартість на підприємствах державної власності; середній рівень інвестицій на підприємствах державної власності; дефіцит/профіцит державного бюджету;

3. Фінансова динаміка: дисконтована вартість зовнішнього боргу; середній рівень грошової маси (% ВВП); інфляція; середньорічний приріст дефлятора ВВП; об'єм кредитів виданих приватному сектору; капіталізація фондового ринку; реальні ставки кредитування.

4. Інфраструктура і інвестиційний клімат:

4.1. Інформаційні і комунікаційні технології: кількість телефонних ліній; рівень відмов телефонних мереж; середній час очікування підключення стаціонарної телефонної лінії; середня ціна одного дзвінка; кількість телевізорів; кількість Інтернет-серверів; кількість персональних комп'ютерів; кількість факсових апаратів; тираж газет, що випускаються.

4.2. Фізична інфраструктура: щільність мережі доріг з асфальтовим покриттям; кількість міст, що мають аеропорт; середні втрати в електричній мережі.

4.3. Соціо-політична стабільність: індекс корупції; рівень профспілкової організації.

5. Людський і інтелектуальний капітал:

5.1.Людський капітал: рівень письменності; рівень прийому в учбові заклади першого, другого і третього рівня; рівень прийому в технічні учбові заклади другого рівня; очікувана тривалість життя при народженні.

5.2.Інтелектуальний капітал: кількість кандидатів наук; кількість учених і інженерів; рівень витрат на НІОКР; кількість поданих заявок на патенти; кількість отриманих патентів.

Безперечною перевагою методики Всесвітнього економічного форуму, у порівнянні з методикою Міжнародного інституту розвитку менеджменту, є масштабність проведення відповідних досліджень. Цей факт, у поєднанні з аналітичною та статистичною інформацією, робить дослідження фахівців, що залучаються інститутами Всесвітнього економічного форуму, безперечними лідером на міжнародному просторі. Рейтинг Міжнародного інституту розвитку менеджменту стане в нагоді фахівцям національного уряду, діяльність яких так чи інакше зачіпає розбудову, регулювання та розвиток напрямів державної політики в контексті підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Виділяють методику виявленої порівняльної переваги для оцінки конкурентоспроможності економіки країни. Методика базується на ідеї спеціалізації країни на певних групах товарів як перевазі конкурентоспроможності. При розрахунку індексу виявленої порівняльної переваги порівнюється доля певних товарів в експорті країни з якимось зразком – серед схожих країн, політичного блоку або іншим. Дана методика дозволяє проаналізувати рівень експортного потенціалу країни. Методика порівняльної переваги показує для конкретного товару (групи товарів), чи розширює країна випуск товару, в якому закладений торгівельний потенціал, в протилежність випадкам, коли обсяг виробництва конкурентоздатних товарів незмінний. Крім того, при взаємному розрахунку індексу його можна використовувати як індикатор можливих торгівельних партнерів країни. Країни зі схожою структурою експорту не схильні розвивати торгівлю між

собою, за винятком випадків коли можлива торгівля усередині окремих галузей.

За допомогою цієї методики на високому рівні конкретних товарних категорій, можливо виявити нетрадиційні товари з високим експортним потенціалом.

З точки зору методології розрахунку розрізняють: індекс виявленої порівняльної переваги (Revealed Comparative Advantage – RCA) та індекс виявленої симетричної порівняльної переваги (Revealed Symmetric Comparative Advantage – RSCA).

Для розрахунку Індексу виявленої порівняльної переваги застосовують формулу Баласса [8, с.109]:

$$RCA^t = \frac{1000}{(x_j^t + M_j^t)} \chi [(x_{ij}^t - M_{ij}^t) - (x_j^t - M_j^t) \chi \frac{(x_{ij}^t + M_{ij}^t)}{(x_j^t + M_j^t)}]$$

де x_{ij}^t – експорт товарів сектору (j) країни (i) до групи інших країн, взятих для аналізу;

M_{ij}^t – імпорт товарів сектору (j) країни (i) з групи інших країн, взятих для аналізу;

X_j^t – загальний експорт країни (i) до групи інших країн, взятих для аналізу;

M_j^t – загальний імпорт країни (i) з групи інших країн, взятих для аналізу.

Наявністю виявленої порівняльної переваги є позитивний показник RCA, що прагне до одиниці. Якщо доля товару в імпорті певної країни перевищує середньосвітовий показник, то дана країна має порівняльну перевагу у виробництві даного товару. У випадку якщо рівень RCA перевищує одиницю, можна говорити про наявність виявленої порівняльної переваги в даній країні у виробництві обраного товару.

Головною перевагою методики є те, що подібний аналіз дає змогу відстежити зміну спеціалізації країни у динаміці та розрізі по окремих торговельних партнерах країни. Такий аналіз дає змогу визначити

конкурентні позиції товаровиробників на зовнішніх ринках та визначити сектори, які потенційно можуть отримати найбільше переваг від лібералізації торговельного режиму країни. Індекс дає змогу визначити конкурентні порівняльні переваги без детального аналізу їх чинників.

Найбільшим недоліком цієї методики є те, що індекс не пояснює, чому існують виявлені порівняльні переваги і які фактори забезпечують їх існування. Також недоліком індексу RCA являється те, що він враховує лише фактичні торговельні потоки між країнами. Однак, потрібно враховувати, що торговельні обмеження, як тарифні чи нетарифні бар'єри, можуть призвести до викривлення ринкових сигналів, що відобразиться на значеннях індексу RCA [4, с. 488].

За методикою Ради по конкурентоспроможності США, основним фактором, який визначає конкурентоспроможність, є ефективність ділової активності галузей економіки, що оцінюється за допомогою комплексного аналізу статистичної інформації про показники розвитку галузей та розрахунок індексів ділової активності. Розглянемо основні показники, що підлягають аналізу: структура та динаміка обсягів виробництва і реалізації промислової продукції (робіт, послуг), частка експорту та імпорту в загальному обсязі виробництва, динаміка чисельності працівників у промисловості.

Стосовно методики можна виділити наступні головні недоліки. По-перше, методика дозволяє оцінити ділову активність промисловості в цілому на даний момент або оцінити ділову активність у минулому, що багато в чому знецінює результати її застосування для прийняття ефективного рішення в стратегічному плані. Вважається, що результати оцінки повинні поширюватися на довгостроковий період. По-друге, повинні враховуватися динаміка і темпи змін на ринку, а це вимагає визначення ділової активності на даний момент і прогнозований перспективний період, звідки впливає нова сутність ділової активності як категорії [5, с. 15].

Проаналізувавши методики оцінки конкурентоспроможності країни, необхідно відмітити наступне: існує різноманіття підходів до оцінки конкурентоспроможності країни, які обумовлені різними цілями, поставленими при оцінці; автори розглянутих методик сходяться у думці, що показник оцінки конкурентоспроможності країни – комплексний показник. При цьому кожен автор виділяє різні групи. До показників, що найчастіше зустрічаються, відносяться наступні: рівня життя, інвестиційної привабливості, економічного потенціалу, конкурентних переваг.

Виходячи з вищезазначеного, необхідно крім зазначеної кількісної оцінки ділової активності промисловості, провести й якісну оцінку критеріїв конкурентоспроможності. Наприклад, ефективність менеджменту промислових підприємств (один з критеріїв ділової активності) можна оцінити шляхом проведення експертизи їх якісних показників: планомірна інноваційна діяльність; систематичний маркетинговий аналіз ринкового середовища; висока кваліфікація менеджерів та персоналу; постійне вдосконалення системи мотивації та оплати праці; відкритість та доступність інформації для співробітників промисловості; інвестиційна привабливість промисловості; впровадження стандартів якості промислової продукції тощо [3, с. 21].

Для оцінки національної конкурентоспроможності пропонується наступна система індикаторів, побудована на основі міжнародного досвіду розробки систем виміру конкурентоспроможності і з врахуванням сучасних завдань економічного розвитку України.

Ця система індикаторів представлена на рисунку 1.

Для оцінки конкурентоспроможності економіки України необхідно використовувати інформацію, засновану на методології статистичного спостереження та інформаційної бази, яка є в Державному комітеті статистики України, а також інформацію, яку надає Міністерство економіки України.

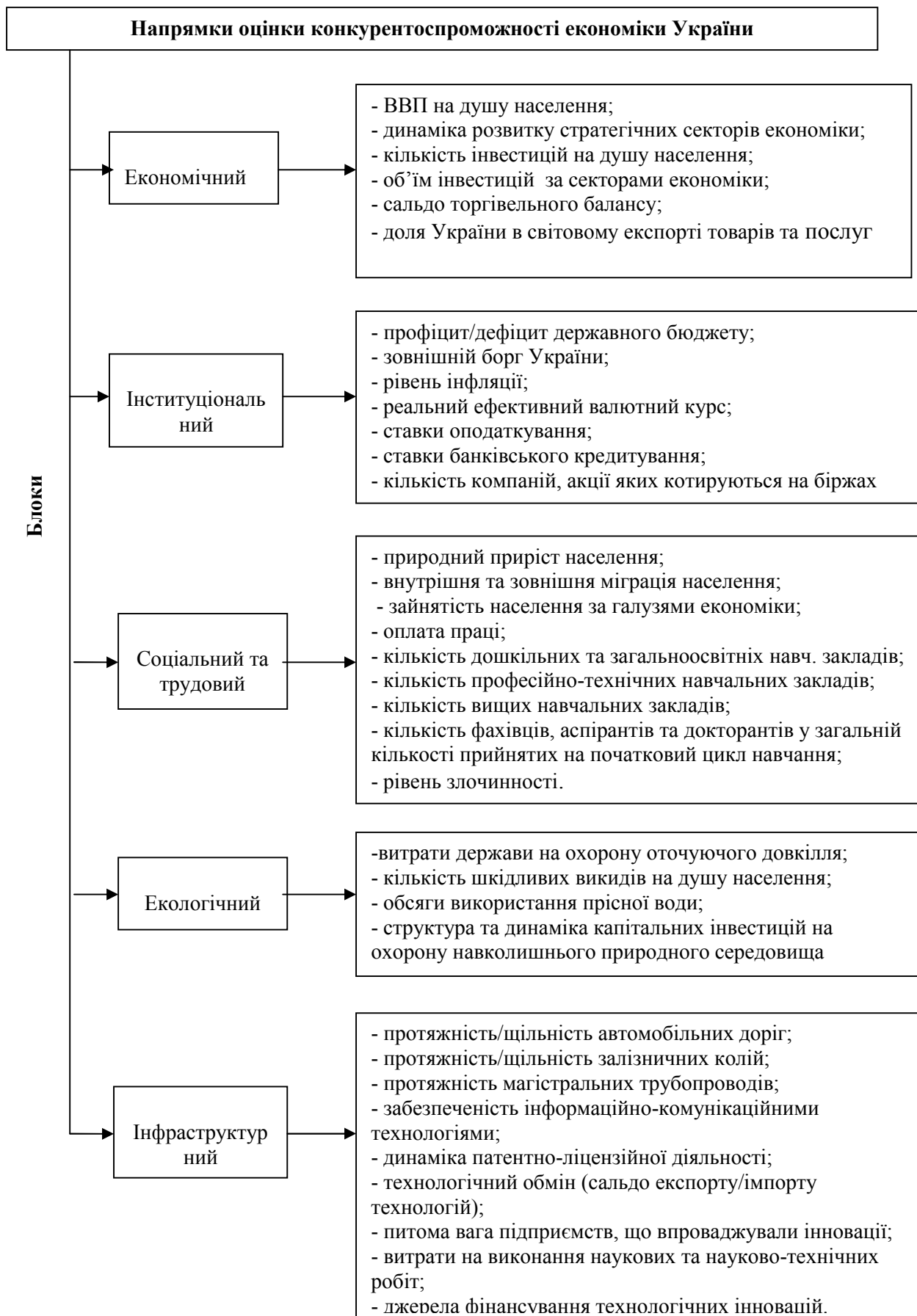

Рисунок 1 – Показники оцінки конкурентоспроможності економіки України

Для оцінки окремої складової конкурентоспроможності, такої, як рівень складності і якість бізнес-проектів необхідно використовувати дані опитувань експертів (юристів, бухгалтерів, консультантів, тощо).

Експерти визначають часові та грошові витрати, які несе типова (задана дослідниками) компанія у певних типових ситуаціях, таких як відкриття фірми, отримання ліцензій та дозволів, реєстрація власності, наймання та звільнення працівників, сплата податків, захист інтересів інвесторів, отримання кредиту, примус партнерів до виконання контрактів, зовнішня торгівля, та зрештою закриття бізнесу.

Впровадження запропонованої системи, збір, обробка та розрахунок відповідних показників мають здійснюватися на постійній основі з метою оцінки стану та динаміки показників національної конкурентоспроможності.

Висновки.

Розглянуто існуючі методики оцінки конкурентоспроможності країни, визначено їх недоліки та переваги.

Виявлено, що незважаючи на різноманітні підходи до оцінки конкурентоспроможності країни усі компоненти розглянутих методик важливі для оцінки розвитку економіки, однак, в кожній окремій країні, найбільш вузьким місцем може бути свій фактор.

Запропоновано методику оцінки конкурентоспроможності економіки України, яка включає систему показників, що враховують внутрікраїнові особливості розвитку економіки.

Література:

1. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: монографія. - К.: КНЕУ, 2004. – С. 104-105.
2. Антонюк Л.Л. Порівняльний аналіз методик оцінки міжнародної конкурентоспроможності національних економік // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – С. 437-449.

3. Кіндзерський Ю. Проблеми національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні // Економіка України. – 2008. – №8. – С. 19-29.
4. Крючкова І. В. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення. – К: Основа, 2007. – 488 с.
5. . Полунєєв Ю. Конкурентоспроможність країни як національна ідея // Дзеркало тижня. – 2005. – № 10 (538). – С.13-19.
6. Портер М. Міжнародна конкуренція / Пер. з англ. – М.: Міжнародні відносини. – 1993. – 896 с.

Rudenko L.V., Chursina I.O.

Donetsk National Technical University

**DEVELOPMENT OF METHODOLOGY FOR EVALUATING
COMPETITIVENESS OF UKRAINE ECONOMY UNDER
GLOBALIZATION**

In this article were examined the methodology for assessing the level of competitiveness of the economy, and also were made an attempt to improve existing methodologies to assess the country's competitiveness.

Keywords: competitiveness of countries, globalization, evaluation technique, criteria, indicators, development, indices.